

SLUŽBA SVEĆENIKA U SUVREMENOM DRUŠTVENOM ŽIVOTU

Dr Raimondo SPIAZZI

Nastojat ću da u kratkom uvodu protumačim neke izraze. Kada govorimo o suvremenom *društvenom* životu, razumijevamo sve one odnose između pojedinaca, skupina, privatnih i javnih ustanova, pa i države, ukoliko se oni odvijaju unutar *društva*. Ti odnosi imaju obilježje vitalnosti, igraju *životnu* ulogu, jer su plod *slobodnog* djelovanja onih skrivenih snaga ljudske naravi. Čovjek kao »društveno biće« po naravi teži da se prelije u drugoga, da stupi u vezu s drugima, da im dade i da od njih primi suradnju u izgradnji zajedničkog dobra.

Politički život, naprotiv, odnosi se na snage s tendencijom za *avtoritativnim vodstvom* u društvenom životu, i to na zakonodavnom, egzekutivnom i administrativnom području. Taj se život realizira kao vlast (kako se običava reći, ali izraz ćemo kršćanski temperirati izrazom *služba*), i ta vlast se temelji na *pravu* (barem u »pravnoj« a ne autokratskoj ili tiranskoj državi).

Svećenikova nam se služba prikazuje na različit način u dva različita slučaja, i to u skladu s općom naukom o odnosima između religije i civilizacije, vjerskog i civilnog društva, Crkve i države. Može se, naime, raditi o uklapanju svećenikove službe u društveni život, iz kojega se ni Crkva ni kler ne smiju smatrati isključenima; ili se radi o sudjelovanju svećenika u političkoj upravi, što je redovito isključeno za svećenika bilo prema civilnim, bilo također prema crkvenim zakonima. Tu udaljenost svećenika s političke arene diktiraju razlozi razboritosti i duhovnosti, i ti su razlozi tako očigledni da bi ovdje bilo suvišno to dokazivati.

Uza sve to nema sumnje da se društveni i politički život u perspektivi svećeničke *službe* u nekim točkama sastaju. Moramo, prema tome, zadržati gore spomenutu razliku, ali moramo također imati pred očima razne društvene i političke odnose, sav onaj razvoj raznih oblika udruženja i suradnje građana kao i vršenja javne vlasti ili udjela pri njenom formiranju ili biranju narodnih predstavnika, pa ćemo postati svjesni potpunih dimenzija svećeničke službe na tom području vrednota.

Razumljivo, radi se o svećeničkoj službi u današnjem društvu. U sadašnjem stanju socijalno-kulturnog, juridički-institucionalnog i političkog razvoja Crkva zauzima svoj stav pred društvenom i političkom stvarnošću, i to u ovisnosti o historijskoj situaciji kao i u ovisnosti o

novom osvješćenju u odnosu na svoju vječnu misiju. Tom ćemo pitanju posvetiti neku pažnju da uzmognemo postaviti temelj daljnjim promatranjima o svećeničkoj službi u društvenom životu.

I. CRKVA I DRUŠTVENI ŽIVOT

Na poseban način možemo reći o Drugom vatikanskom koncilu da on predstavlja kao neki zaključak i sintezu refleksija i iskustava skoro jednog vijeka, a kao historijski i simbolički važan početak te periode možemo označiti Prvi vatikanski koncil god. 1869—1870. Također možemo reći da je Drugi vatikanski koncil objavio svijetu novu svijest o Crkvi. U njoj je ta samostalnost sazrela, jer je pitala samu sebe o svojoj naravi i o ulozi u svijetu. Pitala je sebe što je ona kao *religiozna zajednica*, još više: kao Božji narod, kao mističko-tijelo Kristovo, kao zajednica ljubavi i vjere, prema tome i kao nadnaravna zazbiljnost, koja, iako se uklapa u povijest i u društvo na zemlji, posjeduje duboku, transcendentnu, nadprostornu i nadvremensku narav. Ona se nadovezuje na zazbiljnost onoga koji je alfa i omega, počelo i svrha svega, na Krista, osnivača i glavu Crkve, dapače na njega kao intimni životni sadržaj.

Ta nova svijest Crkve odnosi se na uviđanje svoje eminentno *religiozne* uloge u svijetu. Ta joj uloga pripada, jer je po svojoj naravi religiozno društvo, utemeljeno na nadnaravnoj objavi, ukorijenjena u mističnom, božanskom životu, sva orijentirana prema »svršetku«, prema eshatološkom završetku i prema vječnom završetku povijesti. Crkva je kao objava i svjedočanstvo onoga što je vječno, ta Crkva putuje prema nebu, iznad svijeta i kozmičkih prostora koje je čovjek proučio i osvojio. Ona je Crkva milosti, ljubavi i vjere u nadkozmički svijet. Ovaj se svijet ostvaruje u dubokom jedinstvu ljudskog duha s beskrajnim Božjim Duhom. »Moje kraljevstvo nije od ovoga svijeta.« Zato dođoh na svijet da svjedočimo za istinu (Iv 18,36—7). »Idite i učinite sve narode mojim učenicima« (Mt 28,19).

To je prava narav Crkve. Tako joj evanđeoski ustav fiksira historijski okvir. Zbog toga Crkva nije nikada mogla misliti da bi njena uloga bila druga a ne religiozna. Pa ni onda kada je zbog historijskih prilika — koje ovdje nije potrebno iznositi — igrala neke uloge i uzimala neke službe vremenite naravi, pa i političku vlast.

U socijalno-kulturno-religioznim prilikama današnjice Crkva je uvidjela ne samo razliku između svoje vlastite uloge i vlasti s jedne strane i političke vlasti s druge strane, nego je uvidjela i onu drugu razliku između one *prirodne službe*, religiozne, duhovne i, recimo odmah, učiteljske naravi koja joj pripada u društvenom životu i uopće na području zemaljskih vrednota, i *dopunske službe*, koju je nekada, a djelomično i danas, na istom području obavljala, npr. na ekonomskom, upravnom, asistencijalnom, prosvjetnom, rekreativnom području. Na tim područjima dogodile su se važne promjene, jer su se razvile javne ustanove, kultura se proširila, privatne i javne inicijative se umnožile. Zbog svega toga Crkva, barem u naprednim državama i u okviru nekih sektora, ne mora se izravno, trajno i sustavno u te poslove angažirati, što je prije isključivo, ili skoro isključivo padalo na njena leđa.

To ne znači, razumije se, da se Crkvi može zaniijekati mogućnost i pravo da na tom, recimo društvenom polju, i sama ne poduzme inicijative. Kao što je to dopušteno drugim i privatnim i javnim ustanovama, dopušteno je i njoj, jer i ona posjeduje specifične ciljeve na odgojnom, karitativnom i apostolskom području. Hoćemo reći samo to, da joj preuzimanje tih uloga u mnogim krajevima svijeta više nije potrebno. Osim toga, te uloge ili poslovi za nju imaju pretežno obilježje sredstva, ne spadaju na njenu bitnu ulogu. Bitna se, naime, njena uloga prosuđuje prema njenoj naravi i prema njenoj specifičnoj religioznoj misli u svijetu.

Može se nadodati da Crkva sa svoje strane, na bazi napredne i učvršćene koncepcije o društvu i o državi u suvremenom svijetu, sazrijeva u novoj svijesti odnosa prema državi i uklapanja u društvo. I u tom će sazrijevanju uvijek napredovati.

U prošlosti se država gotovo uvijek poistovjećivala s društvom, pa i izvan autokratskih i totalitarnih režima. Pripisivala joj se moć, veličina, suverenitet. Tako je država nastupala ne samo pred Crkvom nego i pred narodima. Nekada je njezin nastup bio nastup kao nekog moloha ili levijatana; nekada je to bila anonimna, neodgovorna i nepovrediva birokracija; ponekad se pojavljivala kao vojnička organizacija, moćna i svemoćna, gospodareći s egzistencijom i posjedom građana, a težeći da se domogne i njihove savjesti. Država je pokazivala tu fizonomiju ne samo u autokratskim i tiranskim oblicima vladavine nego i u pravom obliku moderne države, unutar kao i izvan demokratske arene. Ni danas se još ne vidi da su prilike u svim državama izmijenjene. To vrijedi za države s totalitarnim režimima, ali vrijedi i za mnoge druge, gdje se god državi povjeravaju funkcije i kompetencije koje na nju ne spadaju ili joj se pridaju pravi i potpuni suvereniteti.

Nalazimo se, međutim, pred činjenicom da snažnim zamahom napreduje nova ideja: suverenitet ne pripada državi, nego narodu, ili barem zakonu. Sve više se razvijaju pravno-političke ustanove u cilju da se uvjetuje, zadrži i ograniči moć države. Ta se država, u svjetlu političke znanosti, javne svijesti i javnog prava, sve više prikazuje kao skup struktura, organizama, odnosa, osobnih i društvenih djelatnosti, ali u službi zajedničkog dobra, društva, u službi naroda. To nije više država kao neki militaristički korpus, nego kao služba. Država postaje skup ustanova svjesnih svoje odgovornosti, podložnih izboru ili procesu odabiranja, izloženih kritici i sudu, izvrgnutih promjeni, a ne kao Kafkin »Zamak«, tj. kao anonimna, nijema i nepristupačna »administracija«.

Društvo, pak, sve se više ocrtava kao skup osoba povezanih slobodnim pristankom u zajedničkim odnosima i djelatnostima. Sve se to ostvaruje u okviru zakona, u duhu službe zajedničkom dobru. U tom istom vidu sve organizirane snage vrše svoj zadatak, prema svojoj specifičnoj naravi i prema obilježjima koja iz te naravi slijede. To vrijedi i za državu, i za predređene ustanove, za slobodna udruženja, za obitelj, školu, pa i za Crkvu.

Da, i za Crkvu, napose za Crkvu. Ona je doista društvo religiozne naravi; time nadilazi političko društvo i državu svojom nadnaravnošću i specifičnom, sebi vlastitom misijom. Međutim, Crkva živi i djeluje pre-

ko svojih članova u ljudskom društvu. Ti njeni članovi su građani i podređeni državi. Ona pripada društvu i po svojim strukturama, svojom vidljivom djelatnošću, a sve to ne može ostati bez odjeka u društvenom životu. Crkva je religiozno društvo. Kao takvo posjeduje svoju *autonomiju*, neki *suverenitet*, i mnoge joj države to priznavaju, de jure ili barem de facto. Time Crkva ne postaje tuđa suvremenom društvu. U njemu, naime, žive njeni članovi kao građani države, i oni se ne mogu rascijepiti na dva dijela, niti mogu živjeti u trajnoj napetosti između tendencija i dužnosti zbog njihove dvostruke pripadnosti: Crkvi i građanskom društvu. Crkva posjeduje svoju strukturu i svoje ustavne organe. Upravo se tim razlikuju od države. To joj u isto vrijeme dopušta da se poziva na svoju neovisnost i slobodu pred raznim »napastima« apsolutizma i tendencijama statolatrije. Ona je isto tako zajednica, Božji narod, društvo putnika prema kraljevstvu Božjem, ali ti putnici žive i djeluju u ovozemnom društvu. Ona je također u civilnom društvu, i, ako hoćemo, u državi, kao što je u svijetu, iako nije od svijeta ni od države.

Mogli bismo reći da Crkva nadilazi državu s gledišta svog vlastitog zadatka, tj. kontemplativnog, društvenog, bogoštovnog zadatka. Molitva se, naime, izdiže iznad čitave sfere ljudskih djelatnosti i ljudskih odnosa. Ako se pak osvrnemo na njezin aktivni i otkupiteljski zadatak ona se u živo ucjepljuje u društvo. U društvu se nalazi čovjek kojemu je Crkva potrebna za vlastito posvećenje i svoj vječni spas. Osjeća potrebu za Crkvom slično kao što osjeća potrebu za društvenim i političkim ustanovama, onima malog i velikog radiusa, da uzmogne polučiti zajedničko dobro i ostvariti svoje vremenito usavršenje.

Ostaje nam još da uočimo koji smisao ima ovo ucjepljenje Crkve u društvo, i koje posljedice proizlaze od toga za državu. Upravo se s ovog gledišta Crkvi pruža prigoda da u svom osvješćenju definira svoju ulogu u društvenom životu i uopće u odnosu prema ovozemnim vrednotama u današnjim prilikama kada se to ucjepljenje ostvaruje. To ucjepljenje mora biti kao neko *oživljenje*, govori Koncil¹, tj. ne radi se o nekoj supstituciji jedne vlasti drugom, niti o institucionalnoj apsorpciji, niti se radi o tome da Crkva preuzme odgovornost u sferi kompetencije političke vlasti ili društvenih snaga, što po utvrđenom i kodificiranom redu spada na državu. Radi se o tome da Crkva pruži neko oživljavanje idejnog karaktera, etičkog ozdravljenja, harmonijskog sređivanja, finalističkog usmjerenja. Možemo reći da se radi o tome da Crkva primijeni na društvo ono načelo »*gratia sanans et elevans*« — načelo milosti koje ozdravlja i uzdiže, tj. radi se o njenoj otkupiteljskoj i posvećenoj ulozi, a ta uloga stoji na čelu čitavoj ingerenciji Crkve u ljudske duše. Ne mislimo reći da će se oživjeti potpuno bezvrijedne vrednote i institucije, kao da ih ima koje su nečovječne i grešne. Zašto ne? Jer ljudska je narav, kamo se ucjepljuje milost, u temelju zdrava, i stoga može biti ozdravljena od rana i uzdignuta. Iz tog temelja razvijaju se ljudske vrednote: znanost, krepost, ljubav, umjetnost, ekonomija, politika itd. I one posjeduju svoju vrijednost, tako da ih kršćanstvo može asimilirati u jednoj višoj sintezi. Asimilirati ih ne znači denaturirati ih. Oživjeti ih znači

1. Koncilski dekret *Apostolicam actuositatem* br. 7; konstitucija *Gaudium et spes*, br. 43.

udijeliti im »nadopunu duše«, kako bi rekao Bergson; znači dati im novu dušu, onaj »novi život« Krista i sv. Pavla, koji usavršava, sređuje i osnažuje prirodnu vrijednost tih vrednota samim tim što ih uzdiže u viši red, u »kraljevstvo ciljeva«, u kraljevstvo Božje.²

Ova vizija misije i uloge Crkve u zemaljskoj stvarnosti određuje također smisao uloge svećenikove u društvenom životu.

II. ULOGA KLERA

Doista, danas Crkva na nov način samosvjesno jasnije i življe sagledava onu evanđeosku i apostolsku ulogu *općenitosti*, koja se od nje traži u svrhu angažiranja na svim područjima djelatnosti: na religioznom (apostolatu), kulturnom, društvenom. Čitav »Božji narod«, cjelokupna kršćanska zajednica imaju dužnost da propovijedaju evanđelje i da oživljuju svijet na kršćanski način.

Uza sve to očito je da se različite uloge u Crkvi dijele prema raznolikosti skupina ili slojeva koji je sačinjavaju.

Dužnost je laika, tj. vjernika koji nisu ni svećenici ni redovnici, da djeluju *iznutra* iz članstva u pojedinim javnim ustanovama i društvenim organizacijama. To oni mogu, jer imaju ista prava, i terete ih iste dužnosti kao i druge. A kako će djelovati? Ponekad jednostavno na taj način što će vršiti svoja prava i dužnosti na civilnom, društvenom i političkom području. Ponekad ulazeći u sindikate ili stranke da kolektivno obavljaju svoju odgovornu funkciju u javnom životu, do potrebe također preuzimaju vodstvo, ako to odgovara željama birača. Razumnije se, ovo djelovanje laika treba uočiti prema prilikama mjesta, vremena, pučanstva, a također i prema oblicima pravnog poretka. Drugim riječima: za taj nastup laika nije moguće odrediti neku shemu opće vrijednosti. Nešto mora ipak ostati izvan diskusije: svi građani, ujedno i članovi Crkve, moraju nastojati uzorno vršiti svoju ulogu u društvenom životu svoje države. To moraju činiti kao građani, ali u specifično kršćanskom duhu bratstva, služenja, pravde. Taj duh mora biti ukorijenjen u vjeri za višom domovinom, koja se ne postizava ako se ne vrše dužnosti na ovom svijetu.³

Crkvena se hijerarhija danas sa svoje strane osjeća slobodnom od presizanja bilo koje vremenite političke vlasti na njeno područje. Jedina je iznimka u suverenitetu Pape na neznatnom teritoriju Vatikanske države, koja se smatrala nužnom da se spasi nezavisnost Sv. stolice od bilo koje države. Ta crkvena hijerarhija može sve češće i plodnije razvijati svoju uzvišenu funkciju na dva osobita načina:

a) *Protežati svoju učiteljsku službu* na politička i društvena pitanja. To će ostvariti spontanim i odlučnim zastupanjem evanđeoskih načela i zasadama prirodnog prava, i to: govorima, poslanicama, enciklikama, pismima, koncilskim spisama, poukom i opomenama kleru itd;

2. *Gaudium et spes*, br. 42.

3. Kako u bilj. 2.

b) *tumačiti* nepromjenjive zahtjeve i objektivne sudove opće ljudske savjesti, i to u suglasju s božanskim zakonom koji ona čuva i zastupa. To se tumačenje odnosi na činjenice i događaje od interesa za narode, kao i njihova prava, potrebe, moralne i ekonomske uvjete, nadasve u vezi s međunarodnim mirom. Crkva, osobito Sv. stolica, u tu se svrhu služi svim dostupnim sredstvima: od mreže diplomatskih veza s raznim državama do kontakta s raznim međunarodnim organizacijama i izravnih poruka raznim osobama odgovornima za mir i rat među narodima — kako se više puta obistinilo u posljednje vrijeme, i sve to pomoću raznih komunikacionih sredstava.

Radi se, kako je očito, o učiteljskoj službi, ali i o nekom etičko-religioznom sudu. To je u skladu s Kristovom zapovijedi poučavanja svih naroda (Mt 28,19) i s apostolskim direktivama koje mora slijediti. U isto vrijeme time Crkva ispunja neku svoju »obavezu« prema svima (Rim 1,14). Taj »dug« ili »obavezu« Crkva će ispuniti poučavanjem opominjanjem, poticanjem, do potrebe i osuđivanjem (1 Tim 4,16 i slij; 2 Tim 4,2 slijed.). — To je također u skladu s aspiracijama naroda i s općim političkim gibanjima onih država koje se, danas više nego ikada prije, orijentiraju prema idealu služenja narodima, idealu jedinstva i međunarodne suradnje.

Pravi suverenitet Crkve, danas više nego prije, nosi obilježje moralnog reda, i služi joj jedino da očuva i uzdrži svoju neovisnost vrhovnog učiteljstva. Osim toga, ona traži da joj suverenitet pravnog uređenja priznaju barem one države koje su, uzimajući u obzir vjeru naroda, u stanju da uvide važnost i narav te uloge Crkve u društvenom životu.

Kler je, to se zna, kao neki skup suradnika hijerarhije u svećeništvu i u učiteljskoj službi. Njegova je dužnost da nastavi, ponavlja i primjenjuje što naučavaju Papa i biskupi, i to na području koja su mu dodijeljena da se na njima brine za duše. I kler mora ostati na istoj linije etičko-religiozne djelatnosti, s posebnom nakanom i zadatkom da prosvjetljuje, oblikuje i vodi savjesti vjernika koje su mu povjerene i s kojima živi u neposrednom kontaktu.

Briga se klera odnosi na pojedine savjesti, ali donekle i na neku kolektivnu savjest onih zajednica kojima su na čelu kao pastiri, župnici ili svećenici. To je, konačno, onaj **moralni osjećaj** koji treba čuvati i hraniti u dušama. Taj moralni osjećaj za religioznu dušu nije drugo nego jedno gledište ili derivacija osjećaja prema božanskoj istini i svetosti, a taj isti osjećaj u odnosu na društveni i politički život očituje se u diktatu poštenja, pravde, obzira prema pravima čovjeka i suradnje u zajedničkom dobru.

Nije isključeno da kršćanske zajednice ili druge specifično religiozne organizacije, gdje im je to moguće, poduzmu inicijative društvenog i kulturnog karaktera, uvijek izvan strogo političkog područja. To je njihovo pravo. Na taj način one mogu vršiti svoju specifičnu i karitativnu djelatnost, koja se može protegnuti na ekonomsko, asistencijalno, prosvjetno, rekreativno područje. Isto tako na taj način mogu sudjelovati s ostalim društvenim snagama na bazi slobodne djelatnosti, a prema zahtjevima dinamičnog razvoja demokratske zajednice u vidu zajedničkog dobra. Međutim, ima pojedinih državnih uređenja i politi-

čkih okolnosti u kojima religioznim zajednicama i organizacijama nije moguće protegnuti apostolat na društveno područje. Što tada? Kleru mora biti na srcu onaj »najbolji dio« naroda, tj. duša, savjest, očišćena — ako je potrebno — od vremenskih zaraza. Te zaraze su vrlo priljepčive kada se religiozni element miješa s etničkim, nacionalnim, regionalnim, kulturnim itd. I u tim se okolnostima može vršiti veći i bolji utjecaj na društveni i politički život odgajajući duše i potičući ih na kreposti pravednosti, pobožnosti, solidarnosti, općom ljubavi. To su naime, etički sadržaj djelatnosti, i prema njemu mora doista težiti kršćanski apostolat.

U tom smislu smatramo da ujedinjeni rad hijerarhije, klera i katoličkih laika u okviru kršćanskih zajednica može ostvariti ono što je želio Pavao VI u govoru upravljenom poslaniku jugoslovenske vlade kod Svete stolice dne 22. XII 1966. pošto je bilateralnim ugovorom bolje zagwarantirana sloboda Crkve u državi:⁴ »Mi ne sumnjamo u to da će se katolička zajednica osjećati potaknutom da sve više radi za dobro države, videći da su joj svečanim bilateralnim aktom bolje zagwarantirani poštivanje prava i sloboda djelatnosti. Ova djelatnost katolika, suglasno s načelima Crkve, odnosi se prije svega na duhovno i moralno dobro samih vjernika, ali ona se također najblagodanije odrazuje na razvoj i napredak čitave zajednice u smislu pravednosti, slobode i sloge.«

III. NA DJELU

Put kojim u praksi treba ići jest put razboritosti. Razboritost nije umijeće popuštanja, kompromisa. Ona je ključna krepost djelovanja. Ona odmjerava sredstva u vidu cilja i određuje koja treba izabrati; ukazuje koje odluke treba uzeti, koja zla izbjegavati, za kojim vrednotama ići, kojemu se riziku izložiti — i sve to u konkretnim situacijama u kojima se čin ima odvijati. Nema tu oportunitizma u odmjeravanju onoga što »jest«, da se svrgne ono što »mora biti«, naprotiv, potpuna koherentnost s općim moralnim načelima. Ta načela traže od čovjeka da bude apsolutno vjeran i nepokolebivo ispravan prema njihovom nepromjenljivom sadržaju. Osim toga, ta načela traže da se vodi računa o pojedinim okolnostima svakog čina. *Savjest* je pozvana da u svojstvu moći koja primjenjuje opća načela u svakom i pojedinom slučaju izreče svoj sud. Radi se o osobnoj savjesti u životu svakog pojedinca; a radi se i o onoj kolektivnoj savjesti koju tumači i općenito zastupa kompetentna moralna i hijerarhijska vlast u vidu dobra za zajednicu. Tu kolektivnu savjest podržava i upravlja *građanska razboritost*, svojstvena, prema nauci sv. Tome⁵, ne samo nadređenima nego i podređenima. Zašto mora biti svojstvena i podređenima? Jer su oni, recimo, građani jedne demokratske države i pripadnici jedne religije, recimo kršćanstva, a kršćanstvo valorizira društvenu stvarnost jednog »Božjeg naroda« i »slobode djece Božje«. Da, ta valorizacija se sastoji u tome da ti podređeni ne nastupaju kao robovi nekog gospodara ili dijelovi nesmiljenog društvenog stroja, nego svjesno i slobodno sudjeluju u životu zajednice.

4. Usp. L'Osser. Rom., 23. XII 1966.

5. SV. TOMA: II—II, 47, 12.

Razboritost daje pravac kleru kako će postupati u svojoj djelatnosti na društvenom polju. U ovom slučaju »uzimam razboritost« u svim njezinim dimenzijama. Kao takva na osobit se način nalazi u predstavnicima više hijerarhije, ali dijelom se nalazi i u podanicima i podređenim odgovornim faktorima.⁶ Ta razboritost ne smije izdati niti prešutjeti pa ni jedno jedino evanđeosko načelo ili zahtjev prirodnog prava. Ta će razboritost uočavati sve društveno-kulturne i političke okolnosti, kad se gdje radi o primjenama tih načela na razna pitanja podložna raznovrsnim mišljenjima, ili kad se radi o onome što nije bitno s etičko-religioznog gledišta.

U izvjesnim pitanjima vjere i morala nameće se dužnost bezuslovna pristajanja i obrane pa i do heroizma mučeništva, bilo uz cijenu krvi ili bez nje. Izvan ove sfere potrebno je u svakom slučaju dobro uočiti što nameće ljubav, pravednost, pobožnost, ljubav prema domovini, i to sve u svjetlu savjesti, koju podržava razboritost.

Što se tiče kruga pozitivnih dužnosti, taj može, više nego krug prava, biti za kler na društvenom području vrlo širok, prema širini potreba, gdje god opstoji sloboda djelovanja na tom području. U mnogim državama i danas ima svećenika i redovnika posvećenih profesionalnim organizacijama, i tu oni općenito vrše službu moralnih savjetnika, ali ponekad su, u nedostatku laika, i promicatelji. Tako ih nalazimo u asistencijalnim ustanovama, u prosvjetnim i rekreativnim tijelima, u raspravama o društvenim i političkim pitanjima u štampi ili u javnim raspravama itd. Redovito govoreći, i ako ne postignu za to dispenu, oni ne preuzimaju direktno političko i sindikalno vodstvo, jer im to zabranjuju crkveni zakoni. U nekim zemljama, pa i u onima u kojima vlada potpuna politička sloboda, nije uputno, dapače se savjetuje da ne preuzimaju neke djelatnosti. To vrijedi osobito u slučajevima u kojima mogu toj službi adekvatno odgovoriti kršćanski laici. Možda prilike diktriraju drugi postupak, npr. ako potrebe naroda traže direktno vodstvo klera, ili se traži njegov nastup radi protukršćanskog ili agnostičkog karaktera javnih i privatnih ustanova i organizacija na dotičnim područjima.

Ima, napokon, država u kojima opstoji takav društveni položaj da država ima isključivo inicijativu na društvenom polju. Koja je dužnost Crkve, konkretno: klera? Neka nastave tražiti svoja prava, jer to su prava ljudske slobode. I neka ponude svoje usluge na tom polju. U nekim pak okolnostima — pro bono pacis — neka na razborit način otklone svaku inicijativu, svaku odgovornost pred onima koji nameću monopol države ili drugim organizacijama, iako bi upravo na tim sektorima trebalo da bude maksimalno podržavan razvoj slobodnih inicijativa i društvenih angažiranja bilo sa strane građana bilo sa strane društvenih grupa.

Može se desiti da se pojave neki oblici socijalizacije, pa čak i etatizacije, u kontrastu s vizijom društva kakvu posjeduje Crkva i koja se sve više afirmira u razvoju nauka i pravno-političkih ustanova modernog smjera. Te pojave možemo barem djelomično protumačiti u svjetlu eko-

6. Isti, isto mj. čl. 10—12; q 50, a 1—2.

nomsko-društvenih ili drugih historijskih faktora, kao, recimo, u slabo razvijenim zemljama. Dapače, možda iskustvo provedeno do skrajnjih granica ide natrag, postepeno se vraća na umjerenu liniju, na zahtjeve znanstvene objektivnosti. Taj se stadij možda nametne protiv svih predviđanja i namjera odgovornih osoba. U tim slučajevima problem će se sastojati u tome da se dovede u sklad poštivanje prema zakonima u svemu što ne vrijeđa nužno bilo Božja prava, bilo prava savjesti. Dužnost će biti: privatno i, po mogućnosti, javno upozoravati i upućivati na faktore koji utječu na razvoj sistema i prema tome na građanski i društveni napredak. To vrijedi osobito kada se radi o pitanjima podložnima raznim rješenjima, ili o elementima dijelom dobrim ili svedivim na dobar put, kako se izražava enciklika »Pacem in terris«. ⁷Bez sumnje, nalazimo se na hrapavu i trnovitu putu. Ni u kakvom slučaju se tu ne smije odreći zahtjeva prirodnog prava, slobode Crkve, poučavanja i formiranja savjesti prema diktatu Evanđelija i njihove primjene na privatni i javni život. Možda će se pružiti prigoda da se mnogo trni, a možda i umre pod onresijom. Sadržajna historijska situacija izgleda da posvuda otvara povoljne perspektive za razboritu i poštenu djelatnost, drugim riječima za metodu *dijaloga*.

Dijalog uključuje: a) osjećaj prijateljstva i bratstva, uz poštivanje prava istine pa i s neistomišljenicima; b) traženje elemenata istine i poštenja, barem djelomičnih, a ovi se nalaze u svim sistemima, napose pak kod svih ljudi (koji vrijede više nego sistemi); ti elementi će poslužiti ako bude moguće, kao odlazne točke, za stvaranje idejne i praktične sinteza iznad djelomičnih divergencija; c) nastojanje da se razbistri što je u vlastitom i u tuđem mišljenju doista bitno, nužno i trajne vrijednosti a što je s druge strane vezano uz psihološke, sociološke i druge uvjete koji se mogu mimoći, da se iskrenim i prosvijetljenim ljudima ostavi veća mogućnost da se slože u bitnoj istini te surađuju u ispravnim primjenama na društvenom području, i to prema kompetenciji pojedinaca; d) valoriziranje iskonskih i pravih, dubokih osjećaja iz dna duše svakog čovjeka. kao što su osjećaji onoga što je dobro, osjećaji sreće, pravednosti, ljubavi, mira, ne isključujući ni osjećaj Boga; svi ti osjećaji osposobljuju čovjeka za dobro, za prijateljstvo i za suradnju, a osim toga sačinjavaju onu »po naravi kršćansku dušu«; e) konačno, što se tiče kršćana, osobito klera, za dijalog je potrebno iznositi pravu i integralnu kršćansku, pa i socijalnu nauku, razlikujući u njoj stanovite nepromienljive i opće elemente od oznaka stečenih u određenim historijskim prilikama, jer o ovima se može raspravljati, oni nijesu nužni i podložni su razvoju i usavršavanju.

Ovdje se isplati podsjetiti kako se npr. prirodno pravo vlasništva nekada branilo kao zahtjev dostojanstva i osobne čovječje slobode. Danas se ispravnije postupa, ističe se podređenost vlasništva višem pravu, pravu na opstanak i božanskom određenju da dobra ove zemlje služe svima. Prema tome vlasništvo se opravdava boljim, praktičnijim razlozima, u svrhu zadovoljenja ovom višem zahtjevu spašavajući ujedno dostojanstvo i slobodu ljudske osobe.⁸

7. Vidi sve enciklike, izdanje Milano 1964, str. 1674—1675.

Isto se tako mijenjaju oni tradicionalni razlozi u prilog dopuštenosti rata, ako se promatra velika disproporcija između štetnih posljedica koje donosi moderno ratovanje, osobito uporabom modernih ratnih sredstava, i razloga koji bi ga mogli opravdati.⁹

Pa i nauka o suverenitetu država, o nepovredivosti državnih granica, o autonomiji njihova ekonomsko-društvenog i političkog uređenja, modificira se u načinu izražavanja, pred suvremenim zahtjevima razvoja i suradnje planetarnog dometa, iako se pri toj promjeni susreću neke protivnosti i pojavljuju neke stare objeckije.¹⁰

Bilo kako bilo, u ovom kao i u drugim pitanjima, potrebno je posjedovati široke vidike, historijski smisao i slobodu duha. To ne znači nekontroliranost, nego jednostavno uključuje pažnju i otvorenost prema istini koja se očituje i u povijesti i predstavlja najbolju unutarnju premisu za dijalog.

Što smo rekli vrijedi za sve ljude spremne za dijalog. Da dijalog uspije, potrebno je da i druga strana želi taj uspjeh te da poštuje nužne uvjete za njegovu realizaciju.

Ne spada li danas na Crkvu, odnosno na kler, da dade dokaza svoje iskrene volje i velikodušne spremnosti za dijalog? Ne bi li se time raspršile sumnje, nagomilavane često bez njene krivnje, u vezi s njenim nastupom na društvenom području? Za to bi se isplatilo i odreći se nekih nebitnih stvari a u svjetlu Božjeg zakona i diktata savjesti. U tu svrhu bilo bi nadasve potrebno otresati sve više sa sebe interese, ambicije, solidarnost pojedinih grupa ili nacionalnosti, privrženost anahronističkim običajima ili ustanovama, sumnjivih gledišta. Na taj način bi se objavila uvijek slobodnija i čišća svećenikova služba, kao služenje istini u ljubavi (a to je intimna duša dijaloga).

Izvojtiti pobjedu u dobru i s dobrom — eto nam velike kršćanske i svećeničke lozinke. Danas je to najbolji put da se u društvenom životu kao i u odnosima između Crkve i države, u granicama ljudske mogućnosti, ostvari onaj ideal što ga je Pavao VI po svom delegatu uputio Predsjedniku SFRJ. U toj poruci Pavao VI upućuje svoju misao i usrdne želje »preko pastira, svećenstva i vjernika Katoličke Crkve u Jugoslaviji, stanovnicima svih republika i svima onima koji, kao Vaša ekscelencija na prvom mjestu, snose odgovornost za napredak zemlje i za njen sređen i miran razvoj u pravdi i slobodi. . . Građani katoličke vjere, ponosni što joj pripadaju, spremni su uvijek pružiti svoj svjestan i ne-sebičan doprinos tom napretku: oni su svjesni dužnosti koje im ispovijedanje njihove vjere nalaže prema državnoj zajednici u svemu što je pravedno i pošteno.«

»Sa svoje strane Katolička Crkva traži i želi da joj bude osigurano poštovanje njenih prava i zakonita sloboda djelatnosti, koja jedino teži prema ostvarenju duhovne i moralne koristi svojih članova i postizivanju dobra naroda među kojima žive.«¹¹

8. *Gaudium et spes*, br. 69 i slijed.

9. Ist. mi. br. 79, 90—92.

10. Koncil očituje svoje mišljenje i poštovanje u pitanju, u br. 84—90 konstitucije *Gaudium et spes*.

11. Usp. *L'Osserv. Rom.*, 12. II 1967.

SUMMARIUM

I) Novam conscientiam propriae missionis religiosae et supernaturalis habet Ecclesia, quae hodie melius distinguit munus suum specificum nempe spirituale et pastorale, non solum a potestate politica quae accidentaliter aliquando potestati spirituali communicata est, sed etiam a muneribus supplementariis in re oeconomica, culturali, recreativa etc. quae saepe assumpsit. Evolutio actualis institutionum, iuris et mentalitatis ad hoc ducit, quod per societatem politicam melius articulata et organisata multis necessitatibus provideatur. Manet tamen pro Ecclesia possibilitas et ius fungendi multis muneribus socialibus ad missionem suam religiosam, caritativam et apostolicam adimplendam...

II) Ex hac nova conscientia sui quam habet Ecclesia, derivatur munus specificum pastoralis et spiritualis ministerii hierarchici et sacerdotalis, quod circa vitam sociale exercetur praesertim in forma *magisterii*, sive in proclamatione Evangelii et iuris naturalis, sive in formatione conscientiae et directione conscientiae, sive in »animatione« ethico-religiosa evolutionis culturalis. An hoc autem magisterium exercendum oportet esse paratos sive in *vera* doctrina sociali quae ex Evangelio eruitur, sive in cognitione rerum socialium sui temporis, et praesertim problematum quae oriuntur in stadio evolutivo societatis circa distributionem bonorum et organisationem politicam, quibus lux doctrinae Evangelii afferenda est cum sinceritate cordis et mentis, absque ligamine ad visiones particulares vel ad interesse coetus et classis quae iam ab evolutione historica perimuntur.

III) In magisterio exercendo necessarium est sequi viam *prudentialis*, quae non excludit sed exigit fortitudinem, praesertim in principiis Evangelii et iuris naturalis proclamandis, in libertate Ecclesiae vindicanda, in »caritate veritatis« exercenda, — et tamen quoad applicationes practicas principiorum rationem habet de locis, temporibus, situationibus etc., necnon de gradu certitudinis vel incertitudinis salutarium propositionum, de complexitate situationum, de motivis historicis quibus mutationes saltem in parte explicantur etc. Sacerdos propterea curabit:

a) adaptationem suae actionis ad circumstantias et praesertim ad typum regiminis sub quo invenitur, salva semper libertate praedicandi Evangelium et doctrinam Ecclesiae quae certa et universalis sit;

b) methodum »dialoghi« cum omnibus, etiam adversariis christianismi, ad inveniendam veritatem saltem partialem quae apud omnes habetur, et proinde puncta contactus, et, si casus ferat collaborationis, in eo quod est bonum vel saltem ad bonum adduci potest (Pacem in terris).

Res valde difficilis. Absque dubio difficilior quam in regimine christianitatis stabilitae et officialiter publicisatae. Tamen haec est necessitas quae ex evolutione societatis infertur. Haec est etiam exigentia fundamentalis ad bonum animarum consequendum in nostro tempore. Via nova Ecclesiae per quam regnum Dei praeparatur et diffunditur.